

Unga tycker om andra

En studie av
skolelevers attityder,
tillit och utsatthet

Forum
för levande
historia

Rapportförfattare: Oscar Österberg

Sammanfattning

Det här är en studie av svenska skolelevs attityder till olika grupper i samhället läsåret 2024/2025, samt om deras egen upplevda utsatthet för mobbning, hot och våld. I fokus är attityderna till sju minoritetsgrupper:

- invandrare
- afrosvenskar/svarta personer
- judar
- muslimer
- romer
- samer
- homo- och bisexuella samt transpersoner.*

Dessutom görs jämförelser med Forum för levande historias elevundersökningar från 2003 och 2013.

För att indikera intolerans mot de berörda grupperna har eleverna fått besvara ett relativt stort antal frågor och påståenden. Några påståenden var exakt desamma för alla grupper, medan andra enbart handlade om en särskild grupp. Svaren på en del påståenden har sedan slagits samman till olika attitydmått.

Undersökningen har genomförts av Statistikmyndigheten SCB på uppdrag av Forum för levande historia, inom ramen för ett regeringsuppdrag. Den omfattar totalt 8 127 skolelever, varav 1 149 elever i grundskolans årskurs 9 och 6 978 elever i gymnasieskolans årskurs 1–3.

Undersökningens huvudresultat är följande:

Generellt positiva attityder men negativa tendenser

Ett viktigt resultat är att eleverna i allmänhet uppvisar en hög grad av tolerans. 72 procent ger starkt uttryck för inställningen att de respekterar andra människors övertygelser och åsikter, att de anser det viktigt att människor har friheten att leva sina liv som de vill och att samhället gynnas av en mångfald av traditioner och livsstilar. Även avseende inställningen till de berörda grupperna i samhället uppvisar de flesta positiva eller åtminstone neutrala attityder.

Samtidigt finns det negativa tendenser. Utifrån resultaten av Forum för levande historias tidigare undersökningar har skolelever i Sverige visat allt mer positiva attityder gentemot olika grupper,

men nu tycks denna utveckling ha avstannat. Jämfört med Forum för levande historias elevundersökning 2013 har det skett en ökning av såväl den andel elever som rapporterar egen utsatthet för mobbning, hot och våld, som andelen med negativa attityder till grupperna i fokus.

För nästan alla påståenden om de grupper som ingår i enkäten har den andel som instämmer i negativa påståenden ökat, medan den andel som instämmer i positiva påståenden har minskat, jämfört med 2013.

Elevernas attityder till de olika grupperna som förekommer i undersökningen tenderar att hänga samman. Elever som uppvisar negativa attityder till en grupp är också benägna att uppvisa negativa attityder till andra grupper.

Störst ökning av negativa attityder till homo- och bisexuella samt transpersoner

Den största förändringen handlar om attityderna till homosexuella, bisexuella och transpersoner.

I undersökningen 2013 utgjorde dessa den kategori som eleverna i störst utsträckning uppvisade positiva attityder till. I undersökningen

2024/2025 utgör de i stället den kategori som eleverna i störst utsträckning uppvisar negativa attityder till.

Flickor mer toleranta än pojkar

Ett genomgående resultat är den stora könsskillnaden: flickorna ger i allmänhet uttryck för mer positiva attityder än pojkarna. Sambandet är allra starkast avseende attitydmåttet för hbt-personer.* Attitydskillnader mellan könen har konstaterats även i Forum för levande historias tidigare elevundersökningar, men den aktuella undersökningen indikerar att skillnaderna har ökat något.

* Påståenden om homosexuella, bisexuella och transpersoner ingick även i undersökningen 2013, och för att kunna göra jämförelser användes samma påståenden i undersökningen 2024/2025. Detta innebär att det äldre begreppet "hbt" används i denna rapport i stället för det nu etablerade "hbtqi".

Mer positiva attityder med stigande ålder hos eleverna

Sambanden mellan elevernas årskurs och de olika attitydmåtten är svagare, men det går ändå att konstatera att eleverna blir något mer positivt inställda till de berörda grupperna ju högre årskurs de går i och därmed också ju äldre de är. Även denna tendens har kunnat iakttas i tidigare undersökningar.

Gymnasieprogram har betydelse

Inriktningen på elevernas utbildningsprogram på gymnasiet har också visat sig ha stor betydelse för nivåerna av negativa attityder. Elever på de högskoleförberedande programmen uppvisar genomgående en lägre grad av negativa attityder än eleverna på yrkesprogrammen. Detta har även konstaterats i tidigare undersökningar.

Ett nytt resultat för denna studie är att attitydskillnaden tycks finnas redan när eleverna börjar gymnasiet. Elever i årskurs 9 på högstadiet som avser att söka till högskoleförberedande program uppvisar i genomsnitt mindre negativa attityder till de sju grupperna, än de elever som avser att söka till yrkesprogram.

Elever med högutbildade föräldrar har mer positiva attityder

I de tidigare elevundersökningarna har resultatet varit att ju högre utbildning elevernas föräldrar har desto mer positiva är elevernas attityder till utsatta grupper. I elevundersökningen 2024/2025 är resultatet i stort detsamma. Det finns också ett samband mellan förekomsten av samtal om politik i familjen och mer positiva attityder till afrosvenskar/svarta personer, judar, samer och hbt-personer. Sambandet är mindre starkt för attityderna till invandrare, muslimer och romer.

Bakgrund, religion och vänskapsförhållanden har betydelse

I de tidigare elevundersökningarna har det funnits skillnader i attityder beroende på om eleverna har svensk eller utländsk bakgrund.

Även den nya undersökningen visar på skillnader kopplade till bakgrund. Elever med svensk bakgrund uppvisar i undersökningen mer negativ inställning till muslimer, jämfört med elever med utländsk bakgrund. Elever med utländsk bakgrund uppvisar mer negativ inställning till hbt-personer, judar och samer, jämfört med eleverna med svensk bakgrund.

Elever som inte identifierar sig med någon religion uppvisar mer positiva attityder till hbt-personer, judar, romer och samer, jämfört med de som uppger att de tillhör någon religion.

Elever som uppger att de har en eller flera vänner inom en viss grupp tenderar också att ha mer positiva attityder till denna grupp, än elever som saknar vänner inom gruppen i fråga. Starkast är detta samband för attityderna till hbt-personer.

Politiskt intresse har samband med både negativa och positiva attityder

I elevundersökningen 2013 var de elever som saknade intresse för politik mer negativt inställda till olika grupper, jämfört med dem som var intresserade av politik. Undersökningen 2024/2025 uppvisar snarare ett U-format mönster för attityderna till invandrare, muslimer, romer och hbt-personer. Såväl elever som är mycket intresserade av politik som de som helt saknar politiskt intresse uppvisar i allmänhet mer negativa attityder till dessa grupper än övriga elever. När det gäller attityder till judar och samer är däremot mönstret detsamma som 2013: elever med ett större politiskt intresse uppvisar mer positiva attityder till dessa grupper än de som är ointresserade av politik.

Elever som är missnöjda med demokratin har mer negativa attityder

En annan faktor av betydelse är hur nöjda eleverna är med hur demokratin fungerar i Sverige. Ju mer missnöjda de är med demokratin desto mer negativa attityder uppvisar de till de sju grupperna. Detta resultat förekom även i elevundersökningen 2013.

Attityder hänger ihop med elevers oro för framtiden

Det finns relativt starka samband mellan oro för ökad invandring i framtiden och mer negativa attityder till invandrare och muslimer. Det finns även ett visst, svagare, samband mellan oro för ökad invandring och negativa attityder till de andra grupperna i undersökningen.

Samband mellan bristande tillit till andra människor, lågt förtroende för institutioner och negativa attityder

Likt elevundersökningen 2013 finns det även samband mellan mer negativa attityder till de berörda grupperna och lägre tillit till andra människor samt lägre förtroende för samhällsinstitutioner, som skolan, polisen och politiker. Detta samband är starkast när det gäller elevernas attityder till hbt-personer och judar.

Elever som litar på andra har mer positiva attityder

Precis som i undersökningen 2013 finns det samband mellan elevernas tillit till andra människor och graden av negativa attityder. Ju större tillit eleverna har till andra människor, desto mer benägna är de att ge uttryck för positiva attityder till de berörda grupperna.

Elever med negativa attityder litar mer på sociala medier

Vidare finns det svaga samband mellan ett större förtroende för information från Tiktok, Instagram, Youtube, samt Snapchat och en högre grad av negativa attityder gentemot grupperna i fokus för undersökningen. Det starkaste sambandet gäller attityderna till judar.

Elever med högre grad av konspiratorisk läggning har mer negativa attityder

Under senare år har konspirationsteoriers negativa påverkan på samhällsdebatt och tilliten i samhället fått alltmer uppmärksamhet i forskningen. I undersökningen 2024/2025 inkluderades därför frågor för att mäta konspiratorisk läggning, det vill säga en generell psykologisk tendens till att se på världen i konspiratoriska termer och att tro på olika konspirationsteorier.

Den aktuella undersökningens resultat pekar på att det finns ett samband mellan negativa attityder till de angivna grupperna och en högre grad av konspiratorisk läggning. Sambandet är starkast avseende elevers attityder till judar. Det finns också ett tydligt samband mellan graden av konspiratorisk läggning och hur eleverna har svarat på ett påstående om "judiskt" inflytande i världen.

Upplevd utsatthet har samband med negativa attityder

Undersökningen visar att elever som saknar någon att vända sig till, eller inte vet om de har någon att vända sig till för att få hjälp eller stöd, uppvisar mer negativa attityder till de berörda grupperna jämfört med övriga elever. Benägenheten att uppvisa negativa attityder minskar ju fler alternativ till hjälp som eleven upplever att hen har.

Skolmiljö har betydelse för elevers attityder

Ett återkommande resultat i elevundersökningarna är att skolan är en betydelsefull arena i detta sammanhang.

Resultaten från 2024/2025 visar att elever som går i skolor i eller nära storstäder och större städer tenderar att ha mer positiva attityder till de olika grupperna, jämfört med dem vars skolor ligger i mindre städer/tätorter eller i landsbygdskommuner. Elever som går i skolor i områden med stora och mycket stora socioekonomiska utmaningar, samt i socioekonomiskt blandade områden, tenderar också att uppvisa mer negativa attityder än elever vars skolor ligger i områden med goda eller mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Positiva attityder hos elever som trivs i skolan

Undersökningen 2013 indikerade att elever i skolor med en större andel behöriga lärare tenderar att uppvisa mer positiva attityder gentemot grupperna, och att elever som trivs i skolan har mer positiva attityder till andra grupper. I elevundersökningen 2024/2025 är sambandet med andelen behöriga lärare visserligen mindre tydligt, men de som går i klasser där eleverna är nöjda med skolan tenderar genomgående att ha mer positiva attityder till olika

grupper än de som går i klasser där eleverna är mindre nöjda med sin skola.

För gymnasieskolorna visar undersökningen även på svaga samband mellan ett högre genomsnittligt slutbetyg på elevens skola och mindre negativa attityder till grupperna. Starkast är sambandet för attityderna till judar.

Elever med positiva attityder har i allmänhet en mer öppen inställning till andra människor och till ett öppet samhälle

Undersökningen visar att det finns relativt starka samband mellan å ena sidan positiva attityder till de berörda grupperna och å andra sidan en allmänt tillåtande och öppen inställning till andra människor och en större uppskattning för ett öppet samhälle. Denna aspekt, som inte direkt relaterar till enskilda grupper utan till samhället i stort, är ny för undersökningen 2024/2025. Attityderna skiljer sig mellan olika grupper av elever. Flickor tenderar att ha en mer tillåtande och öppen inställning än pojkar, äldre elever är mer tillåtande än yngre, och elever på högskoleförberedande program är mer tillåtande än elever på yrkesprogram.

Likt de andra attitydmåtten finns det även skillnader som har samband med föräldrarnas utbildningsnivå. En större andel elever med högutbildade föräldrar uppvisar en mer tillåtande och öppnare attityd än övriga elever. Ju mer nöjda eleverna är med demokratin i Sverige, desto mer är de också benägna att ge uttryck för en tillåtande attityd till andra människor. Slutligen finns det även ett tydligt samband mellan en större tillit till andra människor och en mer tillåtande och öppen attityd till dem.

Ökad utsatthet för mobbning, hot och våld

Vad gäller utsatthet för såväl mobbning som hot och våld ligger nivån högre i undersökningen 2024/2025 än i undersökningen 2013. Andelen elever som uppger att de blivit retade har ökat väsentligt från 33 procent 2013 till 51 procent 2024/2025. Andelen som utsatts för hot har ökat från 8 procent till 13 procent, och andelen som svarade att de blivit slagna har ökat från 11 procent 2013 till 16 procent 2024/2025.

Flickor uppger i större utsträckning än pojkar att de blivit retade, medan pojkar i stället rapporterar en större utsatthet för fysiskt våld. Yngre elever tenderar att vara mer utsatta än äldre för såväl mobbning som hot och våld.

I undersökningen 2024/2025 svarar elever som identifierar sig som homo- eller bisexuella i större utsträckning än heterosexuella att de utsatts för mobbning, hot och våld. Homo- eller bisexuella elever rapporterar också i större utsträckning än heterosexuella att de blivit utsatta för hot på nätet som de förknippar med sin sexuella läggning.

Utrikes födda elever och inrikes födda elever med två utrikes födda föräldrar svarar i något mindre utsträckning än övriga elever att de blivit retade, hotade eller slagna. Elever födda utomlands eller födda i Sverige med en eller två föräldrar som är utrikes födda svarar däremot i betydligt större utsträckning att de blivit retade för sitt ursprung, jämfört med inrikes födda elever med två föräldrar som också är inrikes födda.

Utsattheten att bli retad för sitt ursprung varierar dock något beroende på vilken typ av socioekonomiskt område som skolan ligger i. Resultaten indikerar också att inrikes födda elever med två inrikes födda föräldrar är mindre utsatta för hot på nätet som är förknippade med deras ursprung.

